דברי תמרורים ותנחומים

על הלקח מעלי תפארת ראשי, אמי מורתי הצדקת הצנועה המהוללה ביראת שמים ובמעשים טובים ויקרים, נוי אבי מורי ורבי, הרב הדרשן וכו' מו"ה שלמה פלעסנער נ"י, בעלה, שאר בשרה, ועטרת אחי ואחיותי, יוצאי חלציה,

מרת **בילא** ע"ה

ביום רביעי, י' שבט

שנת **פנה הודי וזיוי וזר הדרי** לפ"ק.
תרל"א.

כתבתים בלב קרוע, נשבר ונדכה, אומלל ונענה, שבע רגז, ומלא עצב

אני המקונן, אבל אם

אליהו פלעסנער.

פאזען,
געדרוקט ביי הערמאן ענגעל.

עַלְמוּת, לַבֵּן:

במכתב עתי הנעלה „עברי אנכי" [גליון ד' לשנה זאת] היוצא לאור בעיר בראדי הגדולה ע"י הרב החכם הגדול נודע לתהלה ושם, מו"ה ברוך ווערבער נ"י, עוררתי אבל יחיד ומספד תמרורים לאמר:

כנוע עצי יער מפני רוח, כן יתנודד העט תחת ידי מפני פלצות אשר תבעתהו. לא כלפנים יעוף עלי רוחב פני גליון הלום ותנה, אך לאטו יתנהל ואנהגהו בכבדות, כי לא אמצא מענה. אם תמול ושלשום האותיות השלמו לי כרגע ולכל אשר חפצתי הטתין, הפעם כמהלך החומט תמשכנה, יען אין דבר בפי ובלשוני מלה מרוב שיחי ויגוני רגזי ועצבוני. לו שקול ישקל כעסי והותי במאזנים ישאו יחד, כי עתה מחול ימים יכבד על כן דברו לעו! כובד השוד ועוצם השבר מעיקים עלי מוצא שפתי כעגלה המלאה לה עמיר, וחילים אגבר להוציא דברים אחדים מפי, כי גדול הכאב מאד, ומי גבר אשר עשתנותיו נבוכים בצלמות ולא סדרים, יוכל לכלכל דברים במשפט, הלא אין ביכלתו להוציא הגה מפיו, אך להוריד כנחל שטף דמעות, לכן צוה בן חלקיהו מדי תלן עינו בהמרות ציון וירושלים: „התכננו וקראו למקוננות ותבואינה, אל החכמות שלחו ותבאנה, ותמהרנה ותשנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים" מכאוביו גברו ממנו ולא יכול לקונן ולשאת משלו, לכן צוה להביא מקוננים מרחוק אשר אבל חורבן ציון ואבדן ירושלים לא נגעו עד לבם כמוהו, הם ישאו מדברותיהם, והוא, אך בדמעות ירחיב לבו בצר לו. (באור דברי ירמיהו אלה מצאתי בספר „ימין משה" להרב החכם השלם ר' משה קראניק זצ"ל מגלאגוי רבתי).

כן אנכי היום, לבי נהפך בקרבי ומעי המו עלי, רוחי חבלה, נפשי אומללה, על כן יהזו דברי מעטים, כי חרדות תלבשנה אצבעותי, בהעלותן עלי גליון את אשר קרני:

ביום רביעי לסדר בשלח פרצו עלינו ענני אופל, השכת עלטה כסתנו, קדרו שמינו, ערפל תחולתם, כי נפלה עטרת ראשנו, הורס נזרנו, עדה עדינו, פנה הודנו, סר צלנו, ושדד אהלנו, במות אמי מורתי אשת חיל, ורבת פעלים, המעוטרת בצדקות נפלאה, ומצוינת בחסידות נשגבה, וכל כבודה פנימה, מרת פילא ע"ה, מחמד אדוני אבי מורי נ"י ונות ביתו, בת חכמים ונבונים נכבדים וטובים יראים ושלמים. והיום הזה

כל ימי שבעת ימי אבל ומספד תמרורים, אנחה ובכי נהי וקינה. וגם כי פלגי מים נגרו עינינו עוד לא יבשו מקורי דמעות, ימים יעבורו שנים תחלופנה ומהץ מכתנו לא נרפא ומכאובנו לא יחבש, לא תחרבנה עינינו, אך כפרץ מטרות — עוז תזלנה בלי חשך, כי תפארתה לא תמוש מלבנו וזכרון כשרונה לא יזח מנגד עינינו כל ימי חיינו. כאשר יפה ונעים באר לנו אאמו״ר נ״י את דברי המקונן „כי רבות אנחותי ולבי דוי״ כי בהאנח איש על שברו ירוח לו מעט, והשמיענו חמקונן, גם כי רבות אנחותי, בכל זאת לבי דוי כבראשונה, ועצבות רוחי לא תסור ממני לעולמים.

ואם ברוב שרעפי בקרבי המבוהלים אמלט דברים אחדים, הן לא ארע מה אומר ומה אדבר, במה אחל ואן אשים קנצי למלין, בבואי לספר הליכותיה בקודש כהה דברי להגידן, כי אין לתאר יראתה הרוממה, אהבתה את תורת ה׳, וכבדה את לומדיה, את הצנע לכתה וענות רוחה, חכמתה, תבונתה, ישרה, אמון נפשה, עליצותה בעשות צדקה וחסד בסתר, ונועם חן אמריה עם כל אדם בפנים יפות, וחוט חסד אשר נמשך על לשונה, הן כל אלה הורונו כי עלתה על רבות בנות אשר עשו חיל, ואין ערוך אליה, והלא כפה מלא הגידו בנות עירה, וכל מכיריה ואוהביה מרחוק ומקרוב ענו ולא כחדו תחת שפתם, כי דמות אמי מורתי, בצדקתה ברוח מבינתה, לא תקום ולא תהיה. לכן אנה אני בא להשמיע בשערים תהלתה אם יהללה זר ויענדה פאר וכבוד? זאת לא היתה מגמתי, כי ידעתי, אם מלין אחבירה לאין קץ לא אבוא עד תכליתה, אך מצות כבוד אם, ורגשת נפשי האומללה ההומיה וסוערת, צוו עלי שלוח אצבע ודבר דבר. ויען כי אנכי אבל אם, קודר שחותי, ומחשבותי טפוזרות ומטורפות, וגם לא יכיל גליון אחד דרכי אמי ע״ה, אצייר לפניך קורא נעים יציאת נשמתה הטהורה, והיא תעיד על כל שנות חייה, ששים ותשע במספר, כי חלפו להן ביראה וטהרה. שמעני קורא, ותשתומם להפלא ופלא:

בליל יום שני, אור ליום שלישי, ט׳ שבט, קראה אמי מורתי ע״ה לאאמו״ר נ״י בהקיצה משנתה שוכבת על ערש דוי, ותספר לו כדברים האלה:

„ברגע הלזה ראיתי בחזיון חלומי, והנה הבית הכנסת מלא מפה אל פה, כי יום כפורים היה כמראה דמותי, והש״ץ קרא בקול גדול באימה ויראה ובדמעות שליש, עם העדה הקדושה יחד, את וידוי כהן גדול, לאמר: אנא בשם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים וכו׳ מראה איום ונורא ראו עיני תסמר שערת בשרי״.

כהתימה דברים אלה, התודתה גם היא בקדושה וטהרה בשפה ברורה מלה מלה ואות באות, אחרי כן זעקה מר לפני אאמו״ר נ״י על הפרדה ממנו וממסבת ני[illegible] [illegible] וישביה אאמו״ר נ״י גלי לבה, בשותו מול עיניה איך בניה וחתניה עוסקים בתורה

[illegible] בהציגך [illegible] ומצוות, ובנותיה יראות את ה'. ותען ותאמר, עזרתני נחמתני מאוד, [illegible] לי צאצאינו ויראתם, עתה, עתה, גם כי אלך בגיא צלמות לא אדאג מנוחתי. ותישן ככלותה לדבר דברים אלה, שנה ערבה ונעימה.

ויהי ביום הרביעי בשעה האחרונה לחייה, ותצו להביא מים לרחוץ ידיה; ותאמר סדר „אשמנו בגדנו" בלב נשבר ונדכה, ובקול רם כפי כחה אז קראה: „צדיק אתה ה' וישר משפטך" אלה הם דברי אמי האחרונים, כי לא יספה עוד לדבר, אך שפתותיה נעו ונדו, ובלשונה רחשה וצפצפה אמרים בלי נשמע קולם, עד כי נכרה קרבת רגעים האחרונים בנשף נשמתה, ובמפח רוחה, ויזהרו פניה כלבנת הספיר בעוד צעקת „שמע ישראל" „ה' הוא אלוקים" „ובשכמל"ו" עלתה בקול שמימה כהמית מים כבירים מרעישי תבל, ותגוע ותמת בנשיקה.

אמי! אמי! אם לפעולתך יש שכר טוב בגנזי מרומים, אנחנו מלאים אבל ויגון, נפשך בעדן תתענג ואנו בעמק עכור כואבים ונאנחים ונדכאים, אבל נתחזקה אני וביתי באלקים, חלא ממנו יצא הדבר; הוא גזר אומר ומאתו לא תצא הרעה, אך עיני בשר טחו מראות איך צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו. על כן אחי ואחיותי זעף ה' נשא בלי תלונה, ואם נוחם נסתר מעינינו, תורתו תשעשענו, במצותיו נמצא מנוחה ומרגוע לנפשנו! ואת אמי מורתי התפללי בעבור אבינו היקר, שאר בשרך, אשר נשברה משענתו במותך; שפכי שיח בעדו לפני כסא כבודו י"ת כי יט אליו אוכיל, לסבול את האסון הרע והמר אשר מצאהו, יאריך ימיו בטוב ובנעימים בעוז ותעצומות למען יוכל עד שנים מאה בשיבה טובה דשנה ורעננה להגות בתורתנו הטהורה ולגלות עמוקות מצפוניה לעטרת תפארת ישראל, נגע לא יקרב באהלו, שלאנן ושלו, שלם ובריא יצא ויבא לפנינו, יראה בשמחות נניו ונכדיו, ה' עליהם, יחיו. התחנני אמי על זאת בבקשה. וגם עלינו תסוככי באברתך עד תעמדי לגורלך לקץ הימין, יום בו שוכני עפר יקומו ויעורו מתרדמתם, ישנים יקיצו יפצחו ירננו בהשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. ובטרם יבקע שחר יום הגדול, אך רוחך מרחפת למולנו, ותמונתך אין אנו רואים, אבל אז תראי ונהרת, תפקחנה עיניך, הנה בניך נקבצו, באו לך, ועתה תעלזי בכבוד, תרנני על מקום מנוחתך בין נשים מצוינות והיי מליצת יושר בעדנו.

ובגליון כ"א הרימותי קול נהי באורח שיר, ואען, ואומר:

[illegible] וְנַפְשִׁי הָאוּמְלָלָה   הוֹמִיָּה וּסוֹעֶרֶת

[illegible] בְּשׁוּתִי יוֹם קוֹדֵר שַׁחוֹתִי   בּוֹ נָפְלָה עֲטֶרֶת

וּמִסְפֵּד קָרָאתִי וַתֶּרֶב צַעֲקָתִי   בְּנֶהִי וַעֲצֶרֶת

יוֹם אָיוֹם וְנוֹרָא שְׁאֵתוֹ אֶזְכּוֹרָה   לָעַד לְמִשְׁמֶרֶת

בַּעֲלוֹתוֹ לִפְנֵי הַמַּרְמְרוֹ פָּנַי   וּגְוִיָּתִי בּוֹעֶרֶת

הִתְחוּ מֵעַי מְתוּגָה וּמֵעֵינַי בְּלִי פוּגָה   דִּמְעָתִי נִגֶּרֶת

אוֹי לְעוֹצֶם הַפֶּרֶץ כִּי הָשְׁלְכָה אֶרֶץ   מֵעָלַי תִּפְאֶרֶת

עֲזָבַתְנִי הוֹרָתִי וְאָסְפָה שִׂמְחָתִי   וַתְּהִי תִקְוָתִי נֶעְדֶּרֶת

אַיֵּה רַבַּת פְּעָלִים טוֹבַת מַעֲלָלִים   מִצְווֹת שׁוֹמֶרֶת

מְיַשֶּׁרֶת פְּעוּלָה בְּתוֹכַחַת מְגוּלָּה   מֵאַהֲבָה מְסוּתֶּרֶת

וּלְמֶתֶק שִׂפְתוֹתֶיהָ לְנוֹעַם אֲמָרֶיהָ   עָמְדָה כָּתֵף סוֹרֶרֶת

דְּגוּלָה מֵאֶלֶף בְּתוּמָּתָהּ בְּלִי סֶלֶף   לְרֹאשׁ אָבִי כּוֹתֶרֶת

מְכַבֶּדֶת שַׁבָּת וְחֹדֶשׁ וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ   כְּאִישׁוֹן עַיִן נוֹצֶרֶת

רוֹמְמוֹת צִדְקוֹתֶיהָ בְּפִי רֵיעוֹתֶיהָ   וַעֲנַוַת רוּחָהּ נִכֶּרֶת

תּוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ חֵן הוּצַק בִּגְרוֹנָהּ   וּבְנַחַת דּוֹבֶרֶת

אַךְ מַה אֶתְאוֹנֵן וּמַר אֲקוֹנֵן   בְּרוּחַ נִשְׁבֶּרֶת

עַל כִּי פָּנָה הוֹדִי וְגָלָה כְּבוֹדִי   וַאֲנָחָה נִשְׁאָרֶת

הֲלֹא אִמִּי בַּשָּׁמַיִם תּוֹפִיעַ בְּאוֹר חַיִּים   כִּלְבָנַת סַפִּיר מַזְהֶרֶת

הֵן נִשְׂעֲרָה מְסִבָּתָהּ בְּהִגָּבְהָהּ עוּף נִשְׁמָתָהּ   בְּחֵרוּת קֹדֶשׁ נֶהְדֶּרֶת

הָעוֹמְדִים רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ   וְרֶגַע גְּוָעָהּ יְהִי לְמַזְכֶּרֶת

הִיא שָׁבָה לַאֲבוֹתֶיהָ אֱכוֹל פְּרִי יָדֶיהָ   בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת

לְהִתְעַנֵּג מִבְּרָכוֹת לְשׂוֹבַע שְׂמָחוֹת   וַאֲשֶׁר זָרְעָה קוֹצֶרֶת

עַד נִשָּׂא נֵס הָרִים וַהֲמוּלַת רֶגֶשׁ מִקְּבָרִים   בְּרַעַשׁ מִתְגַּבֶּרֶת

בְּיוֹם יֵעוֹרוּ נִרְדָּמִים וּמֵעָפָר יִתְנַעֲרוּ קָמִים   וַיַּשְׁלִיכוּ אַדֶּרֶת

אָז יְחַבְּקוּךְ בָּנַיִךְ יוֹנְקֵי שָׁדָיִךְ   כִּי נַפְשָׁם בְּנַפְשֵׁךְ נִקְשֶׁרֶת

מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן:

כעבור שבר על שבר, הוה על הוה, עלי ראש איוב, איש תם וישר, ירא אלקים וסר מרע, פתח פיו ויאמר: „ה' נתן, ה' לקח, יהי שם ה' מבורך" והכותב ספר איוב יעננו בקול: „**בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלקים.**"

האחרון הכביד להבינני טוב טעם ודעת מהשבתו, הלא דבריו אך למותר, כי למה זה השמיענו שלא חטא איוב בשפתיו להתלונן על קשי יומו, ולא נתן תפלה ליוצרו אם בפה מלא ברכו והללו, באמרו ה' נתן וכו' יהי שם ה' מבורך? כבר הטיף אמרי נועם על תהפוכות אלה, הגאון הדרשן המרומם רבינו עזריה פיגו נ"ע בספרו הנחמד „בינה לעתים" בדרוש ס"ח לעונג קורא מבין דבר לאשורו, ובעזרת השי"ת, אשר חנני להפיץ אור על דברי הכותב ספר איוב, העטופים במחשך, ולחברם יחד בשרשרת זהב עם אמרות איוב הקודמים להם, אענה חלקי אף אני:

מודעת זאת לכל בעלי בינה והשכל, לכל יראי ה' וחושבי שמו, כי מאת עליון לא תצא הרעה אם לא תביא מרפא בכנפיה וברכה בחיקה, אך עינינו טחו מראות את הטובה הנשקפת מחרכי משפט איום ונורא, ואין תקוה משחקת לפנינו ביום מר, אפלה עין תבונתנו להביט ביום צרה והשכה את הברכה המסתתרת בשוליה, אבל חז"ל, אשר הביטו צח ובהיר ברוח קדשם, הם גזרו אומר, לברך על הרעה כעל הטובה, כי הם ראו גם ביום אופל ועלטה, אשר בו יגון ואנחה התאבכו כגאון עשן איך תחבא הנחמה בעקבות מעליהם, ובקום אל בזעמו כבר הכין צרי לצרה והקדים רפואה למכה רבה.

ולי מה יקרו דברי נעים זמירות ישראל: „**העבר חרפתי אשר יגרתי, כי משפטיך טובים**" ר"ל לענ"ד, עתה אבוש ופני יחורו בזכרי כי חלתי ויגרתי מפני אימת משפטיך, הלא צדיק אתה ה' וישר משפטך, פצעיך נאמנים טובים ומועילים ואנכי לא ידעתי ביום נחתו בי חציך כי משפטיך אמת, צדקו יחדיו, עד נפקחו עיני ותכסני כלימה, חרפה שברה לבי, על אשר יראתי קדם, העבר חרפתי אשר יגרתי ממשפטיך, בעת צרה ויגון, כי משפטיך טובים ולא רעים בהגיע האדם עד תכליתם הסר מעלי חרפה זאת אשר יגרתי כאיש נבער מדעת אשר לא ידע כי רחום וחנון ה' ובנגפו אותנו, לטוב לנו מגמתו.*

---

* „משפטיך" הנזכר בסופו דקרא מוסב ג"כ על „יגרתי" ברישא דקרא, ודוגמתו מצינו בדוכתי טובא, כגון ישעיה כ"ג, ה, כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צר, כלומר, כאשר

מה יפה אף נעים באר לנו אאמו״ר יצ״ו בבית הכנסת את דברי ישעיהו הנביא: „חסדי ה׳ אזכיר, תהלות ה׳, כעל כל אשר גמלנו" וכו׳ „כעל כל" גם על הטוב גם על הרע, על כולם אודה יה,„ אמרתי בחפזי כאשר אפפוני עמל ורוגז, עזבני אלוקי, לנצח יחשך עולם בעדי, אבל לא כן הדבר: בכל צרתם לו צר בעת צר לישראל גם לו יצר, לכן לא יוכיחם וייסרם במכאובים למען ענותם, כי כאבם כאבו, ורעתם רעתו, ועל זה מוסיף הנביא: „ומלאך פניו הושיעם" הפליא אאמו״ר נ״י לתרגמו:

„Schon der Engel seines Zornes hat ihnen geholfen."

„פנים" לשון זעם וחרי אף, כמו „פני ה׳ חלקם" איכה ד׳, פירש רש״י, פנים של זעם, ומעמדו פה בהתקשרות סמיכות ומלאך פניו der Engel seines Zornes כבר הושיעם הוא׳ ביום שלחו עליון להיות רודה בשבטו בכעס והמה, ששון ואסון נפגשו, נקמה ונחמה נשקו, אך מעז בשר נסתר נוחם ביום עברה, [עיין סוטה דף ל״א ע״א.]

ואני הצעיר, בנו, עבדו, ותלמידו, החוקתי כס״ד דברי אאמו״ר יצ״ו אלה במאמר זוהר סוף וירא:

„ומלאך פניו הושיעם, והא איהו עמהון בהאי עקא, ואת אמרת הושיעם, אלא מושיעם לא כתיב, אלא הושיעם, מקדמת דנא, דאיהו זמין בהאי עקו למסבל עמהון, תא חזי בכל זמנא דישראל אינון בגלותא, שכינתא עמהון בגלותא וכו׳ ד״א, ומלאך פניו הושיעם וכו׳ ובגין דשכינתא עמהון, קב״ה אדכר לון לאוטבא לון, ולאפקא לון מן גלותא" וכו׳.

על כן לא יאמר אדם נואש לתקותו, תושיה נדחה ממנו, ואין עזרתה בו, ה׳ חפץ דכאו עד בלעו רקו, אך יהיה נכון בטוח ברחמיו וברוב חסדיו אשר יזכור ברגזו, וכעבור הזעם ישוב ירחמנו ויחמול עליו.

וערבו לי אמרות ר׳ שמעון בן לקיש בשלהי מדרש איכה רבתי:

„כי אם מאס מאסתנו, קצפת עלינו עד מאד," א״ר שמעון בן לקיש **אם מאיסה היא לית סבר, ואם קציפה היא אית סבר, דכל מאן דכעיס, סופיה לאיתרציא."**

ופירשו המתנות כהונה בזה״ל: „אם רחקת אותנו בטענת מיאוס אין תקוה ח״ו; ולכן אמר, כי אם מאוס, הרי מאסתנו, ואין תקוה, ואם היא מחמת קצף, יש

חלו לשמע למוסר כן יחילו וכו׳, וכן בישעיה ס״ג י״ח, למצער ירשו עם קדשך צרינו בוססו מקדשך, ירשו למצער מקדשך אחר בוססו צרינו, וכן מתרגמינן במשלי, ריש סימן י״ג על הפסוק: „בן חכם מוסר אב ולץ לא שמע גערה" בר חכימא מקבל מרדותא דאבא וברא ממיקנא לא מקבל בעתא כאילו כתיב: בן חכם שומע מוסר אב ולץ וכו׳, ועוד רבים בתנ״ך דומיהם.

תקוה, שכל מי שכועס סוף שיתרצה כשיעברו פני הכעס. ולכן לא כפל הקצף שסופו להתרצות לה, כמו שנאמר ורציתי אתכם נאום ה'."

אחר הדברים האלה הורנו ר' אליעזר בפסחים דף פ"ז ע"ב בצדק וביושר: „אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הרחמים, שנאמר, כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל."

אבל המאמר הזה קורא בקול דרשוני והוי, כי רש"י ז"ל נלחץ בכתבו: „אע"ג דפרעניתא הוא ארכורי הוא מידכר שם רחמים" ובדבריו עוד לא סרה תלונת השואל, הלא כתיב, שלא ירחמם אלוה?

ושמעתי מפי אאמו"ר נ"י נאה דורש בבית הכנסת, פיהו פתח בחכמה ואמר:

כל קורא בצדק יקו למצוא אחר: „כי לא אוסיף עוד" מלת „לרחם" ומדוע אמר הנביא „ארחם"? אמת, בשמואל א' כ' ג' יגיד עליו רעו הדומה לו: „אל תרמו תדברו" במקום „לדבר" ובאיוב ו' כ"ח, „הואילו פנו בי" תחת „פנות" בי, אולם ר' אליעזר דריש טעמו דקרא ומצא בו" כוונה עמוקה ומחשבה טובה לישראל, שהקב"ה זוכר רחמים ברגזו ומהפך דין גזרה קשה, כמעט הוציאו מפיו, לחסד והנינה, את כוס חמתו ימסוך חן, חן, וממאן לשפוך חמה על ישראל, ואומר: אך עמי המה, בנים לא ישקרו, הנביא צוה בשמו י"ת „כי לא אוסיף עוד, ורצה לאמר „לרחם" שלא יוסיף עוד לרחם, (כמאמרו סימן ט' „לא אוסיף אהבתם") אך בטרם כלה לדבר שנהו חיש מהר לטובת ישראל, כמתנחם על מחשבתו הראשונה, ואמר „ארחם" ולא „לרחם" כמו נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל בברכות דף ד' ע"ב, ושפיר דריש ר' אליעזר מקרא זה דאפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הרחמים.

עתה יזרח לי אור בהיר על דברי אליהוא, איוב ל"ז, י"ג.

„אם לשבט, אם לארצו, אם לחסד ימציאהו, ר"ל עולם חסד יבנה,* אם

---

* ובדרך אחר אמרתי ע"פ ר' יוחנן במסכת תענית דף ט, ע"א, „מטר בשביל יחיד „פי' רש"י, שאם א"צ מטר אלא לאדם אחד כגון שזרע אחר זריעת בני אדם או פרד וכו' וצריך למטר, בא בזכותו עכ"ל, ודריש ליה מיפתח לך וכו' לתת מטר ארצך, נמצא דהשי"ת ממטיר לארץ ושולח מים על פני חוצות בשביל חלקה אחת אשר צריך להמטר, ויהיה כאן פירוש מלת „שבט" כמו משפחה או שבט, וש"ה. אם לשבט, כלומר, אם ליחידים, להנאתם ולטובתם, אם לארצו אם כל' עולם צריך לגשמים, אם לחסד, אם יצא חסד ליחיד אשר בשבילו הגשם יורד או ברכתו לטובת הכלל, יצאו חסד וטובה להם, ימציאהו השי"ת ויריק גשמי נדבות עד בלי די, ואף ריש לקיש סבר מטר בשביל יחיד, אמרינן התם ע"ב, ויליף ליה מלאיש עשב בשדה, ע"ש.

שבט אל קנא ונוקם יעבור בארץ, לחסדה ולטובה ישוט ויתהלך בה, כמאמר דוד ע"ה שבטך ומשענתך המה ינחמוני, אם כשבט דחיתני במשענת קרבתני, ויתורגם:

Ob zur Geissel, ob zu Gunsten seines Landes,

אם לחסד, ר"ל, אם משבט נגעיו יצא חסד, ואם מטובתו לארצו תבוא ברכת עולם, [כי לא כל דבר הטוב ומיטיב בראשיתו, ינעם באחריתו, יען פעמים רבות מתהפכות הטובות לרעות] חסד לעד, אז ימציאהו הש"ית, עינינו רואות ברור, כי בשלוח עליון גשם, לשבט מוסר, או לרוות תלמי שדי מאוצרו הטוב, מטרת שניהם אך לחסד. הוא בשמי מרומים המביט לסוף דבר בקדמותו, יודע מראש כי הכל לטובה אז בעלות חמה באפו, ואנו נבהלנו, פלצות אחזתנו, ביום, באתנו תוכחתו, על כי סגרו עפעפינו לראות במחזה מלטש את פתח תקוה בין מעבה אופל עמק עכור ביום חשכת עלטה.

לכן אמר דוד המלך ע"ה: „חנון ה' וצדיק ואלקינו מרחם" נראה לענ"ד כי תואר „ה'" תוכו מדת רחמנותו י"ת, כידוע, וכנוי „אלקים" נאפד נקמה, ברמזו על מדת הדין, והנה לרחמי הש"ית, לחסדיו ולטובותיו, אין קץ ותכלית, לרוב תגמוליו לא נתן גבול, לצדקותיו אין סוף וקצבה, ובפזרו מדותיו אלה נקרא „ה'" אבל גם אם יקום ויתנשא במעטה „אלקים" לא יעיר כל חמתו להשחית ולכלות ח"ו, כי מרחם הוא על הבריות, נקוט כללא בידך: „ה' הוא האלקים" שתי מדותיו אלה תתהלכנה על פני תבל אחוות ידים, ומי יכיל ועם אפו אם לא הוא בעצמו ובכבודו יעצרהו מלפרוץ פרץ „ה' ואלקים" אחד הם וש"ה: חנון ה' וצדיק, ר"ל, בהגלות עליון י"ת במדת רחמנותו, יחון, יחמול, ירחם ויטיב לאין ספורות, בעשותו מעשי מדת „ה'" אז הוא חנון וצדיק כי צדיק חונן ונותן, ואל תחשב, מדת דינו מאבידה בלי חמלה, לא תחוס ולא תדע רחם, „ואלקינו מרחם" אפילו בשעת, כעסו של הקב"ה זוכר הרחמים בעמדו במדת אלקים.

עתה כי באנו עד הלום בעזה"י, נשובה לתחלת דברינו להצדיק את הכותב ספר איוב, ולהראות איך יתאימו אמריו לאמרות איוב הקודמים להם: איוב בכל צרותיו עמד כברזל, חוק כראי מוצק, ואמר, יעבור עלי חרון אף, ישפוך אל קצפו עלי ויקטלני, בכל זאת לא אסיר תומתי עד אגוע, איחל לו, לא לנצח חמתו תבער לעשות כלה ונחרצה, עוד אחריתי תבורך, טוב לגבר אם ינגף במכאובים ויוכח בנגעים, רק טוב וחסד ירדפוהו כעבור הזעם, לכן חרצתי למשפט, אך לנסות אותי בא „אלקים" המושל על כל במדת „ה'" שהיא בעצמותה מדת רחמים ומדת דין, „ה' הוא האלקים" כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, לכן כל פגעי תלאות ומצוקות יגוני לא יהרכוני

ממצב האמונה וממעמד הבטחון,* ויאמר: ה' נתן ה' לקח, יהי שם ה' מבורך, שלש כנוי „ה" לאמר, גם הטוב אשר רוני בהיותי שלו ושלם, גם הרע אשר קרני לפרפרני שניהם מאת „ה" הטוב ומיטיב, גם בהוכיחו, פצעי נאמנים ולא זכר שם „אלקים" ועתה בא כותב ספר איוב לבאר דברי איוב: „בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה „לאלקים" כלומר, בכל זאת התלאה אשר מצאתהו אך מדת רחמי „ה" בפיו, מבלי תת „לאלקים" תפלה, לא על „אלקים" זעף לבו, ידע מאד, כי „ה" ברוב רחמיו וחסדיו ברמות „אלקים" שלח אש בעצמותיו, אבל לבו נכון בטוח, כי ירחמהו השי"ת, ולא ינתק לעד קשר „ה" עם **„אלקים"** זה חוט לעולם וזה חבר ודבק טוב לדור דור.

אבל אשתו ענתהו בעזות מצח: **„ברך אלקים ומת"** דין קשה אכזרי מושל עליך ויפילך עד עפר, ואל תחזיק בתומתך כי רחמי אל יכבשו את כעסו מעליך, „אלקים" ולא „ה" הרע לך, ואל תאמין בהתחברות דין ורחמים — וגם כי הוכיחה על פניה, בכל זאת הניעה עמודי בטחונה, באמור הכתוב שנית: „בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו" ודריש רבא עליה בבבא בתרא דף ט"ז ע"א, „בשפתיו לא חטא אבל בלבו חטא" וכן מתרגמינן: **בכל דא לא חב איוב בספותוהי, ברם ברעיניה הרהר במלין"** אבל און בזה רוע לבב,

---

* וזה יבואר לי לענ"ד מאמר בירושלמי פרק כשם שהמים ובבבא בתרא דף ט"ו ע"א: „משה כתב ספרו ופרשת בלעם, ואיוב" יען כי היה משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, מוכתר בכתר שפלות רוח ובנמיכות לב, וגם איוב נשא זעף ה' ולא נתן תפלה ואמרינן שפיר דמשה כתב ספרו מלא ענוה על כל גדותיו, כגון ורם לבבך וכו', וספר איוב, אך יד משה השכין כתבתו, כי איוב קבל באהבה רבה כל תחלואיו ומכותיו ובסבלנות מצוינת, ומה זה ופרשת בלעם? נלענ"ד ע"פ דברי חז"ל, שרוח גבוהה נושאה בקרבו, ובגאון וגאוה הרהיב בנפשו עוז לאמר, נאם הגבר שומע אמרי אל וכו' מחזה שדי יחזה וכו' לכן, השמיענו חז"ל שאעפ"כ כתב משה העניו, פרשת בלעם, המלאה התרוממות רוח, ולא העלים, מדי דברי בגאות בלעם, דבר נשגב, מעין קורא, בסנהדרין, ק"ה, ע"ב: שאלו לבלעם, „מאי טעמא לא רכבת אסוסיא אמר להו שדא להו ברטיבא" עכ"ל, עלטה תכסה פני מאמר זה, והאמו"ר נ"י האיר עליו אור זורח באמרו: נודע, כי בלעם גס רוח היה, והסוס, ג"כ רוחו גסה, כדאמרינן בפסחים קי"ג ע"ב, שמנו שם ששה דברים הנאמרים בסוס, ואחד מהם רוחו גסה, וכן מתרגמינן גבי „סוס ורוכבו רמה בים" שקודם לכן כתיב „אשירה לה' כי גאה גאה, ארי אתגאי על גוותניא, וגיאותא דיליה הוא סוסיא ורכביה שדי בימא," לעומתו מתואר החמור ומתואר בשפלות רוח, כמו „עני ורוכב על חמור" לכן נשאל בלעם, מדוע לא רכבת אסוסיא, איך איש כמוך שמתנשא ברוח גאוה, רוכב על חמור הנמוך ודכא בשפלותו? הלא לך נאה הסוס לרכוב עליו? והשיבו חז"ל תשובה בפיו: „שדא להו ברטיבא" כלומר, זאת היא גאותו ברכבו על החמור, כל אדם יחזו בו דמות משה, בעל ענוה נפלאה, ויאמינו בו ובנבואתו, בגלותו להם חזיוניו, כי מראש צורים אראנו וכו', על רטיבא דשן ושמן תרעה גאותו ותשבע, הכל יאמרו, רוח השם נחה עלי ענו כמשה הרוכב על חמור ולא על סוס. כן הפליא האמו"ר נ"י לפרשו.

כי כבר הגין עליו רבא גופו בבבא בתרא ט"ז ע"ב „שאין אדם נתפס בשעת צערו" פי' רש"י. „שאין אדם נתפס להתחייב על שהוא מדבר קשות מחמת צער ויסורין" ע"ש, איוב ירא יוצרו וקונו ואהב בוראו ועבדו באהבה כדדרש ר' יהושע בן הורקנוס במתניתן סוף פ"ה דסוטה. אך ברוב יגונו וכאבו העצום הטיה דברים כלפי מעלה מבלי משים לב, כמאמרו „על כן דברי לעו" „אם אצדק, פי ירשיעני, תם אני ויעקשני" ובזה יבואר לי מה שאמר איוב בכלותו לדבר „כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה": „גם אני לא אחשך פי. אדברה בצר רוחי אשיחה במר נפשי" דדרש רבה בבבא בתרא ט"ז ע"א, על מה שאמר יורד שאול לא יעלה „מכאן שכפר איוב בתחיית המתים, לכן נראה לענ"ד אחרי כלותו תמרורי קינתו על הבלי חיי אנוש, ושלא יעורו ויקומו אחר מיתתם, גם אני לא אחשך פי וכו' ר"ל נחמתי על כי חטאתי ברגע זה בשפתים לכפור בתח"ה, כי לא יכלתי לבלום דהרות דהרות מחשבות יגוני, ויפרצו גדרי אמונה, לכן אל תשעו למלין הנדברים במר נפשי ובצר רוחי, לא כן אנכי עמדי עתה כאשר נחה שקטה המית רגשותי, אני מאמין באמונה שלמה שיקיצו שוכני עפר ויעורו מתרדמתם. ואולי נתכוין רש"י לזה בשנותו לשון רבה דקאמר: „מכאן שכפר איוב בתח"ה" וכתב בפירושו לאיוב: „וכאן כפר בתח"ה" כלומר, פה הבהילוהו רעיוניו ברוב שרעפיו בקרבו לכפור בלי דעת בתח"ה, אבל כשוך חמתו על רוע מעמדו שבה אמונתו בתח"ה, לאיתנה, וכן אמרינן התם גבי אין אדם נתפס בשעת צערו, משום דנאמר „כי לא בדעת ידבר איוב, ודבריו לא בהשכל" פי' רש"י, „לא אמר לא ברשע דבר אלא לא בדעת" כי רשע ועזות רחקו מאיוב, תם וישר היה וסר מרע, אך לפעמים מרוב יסורים כמעט ברוח שגעון הוציא דברים מפיו המרעישים יסודות אמונה, ואחרי שובו, נחם עליהם כאשר יאות לאיש ירא וחרד לדבר ה' כמוהו, על כן שלש כנוי „ה" להורות, כי בוטח הוא בה' הרחום, אשר ברוב רחמיו וחסדיו יהפך רעותיו לטובות ישועות ונחמות, לא כן אשתו המדברת כאחת הנבלות, היא העיזה מצח ואמרה לו: „ברך" אלקים „ומת".

„Lästre den strengen, strafenden Gott, und stirb"

יהוא באחד ומי ישיבנו, כי „ה" הוא „אלקים."

עד הנה בחזון דברתי עמך, קורא יקר, במשל ומליצה, כדברי חכמים וחידותם, ועתם אגלה לך המסכה הנסוכה על פני הדרוש אשר השלמתיו בזה, אסירה נא הצעיף מעליו, ואדברה עמך כאיש לרעהו בהראותו לו כאב לבו ופצעיו:

גם עלי עבר כוס יגונים, שתיתי מציתי את קבעת תרעלה עד שמריהן, וכאיוב

במצוקותיו, כן אנכי אשפוך מרי שיחי, ואעורר אבל יחיד במספד תמרורים, בנהי ויללת קינה, עלי אמי מורתי ע"ה, אשר עזבתני לאנחה, אותי, ואת אחי ואחיותי יצ"ו, אשר כבדוה אתי מאד מאד, הרחיקה נדוד על כנפי רוח ה' אזה לעדן גן, ואנחנו נשארנו בארץ תלאובות, פה עלי שפל אדמה, לכליון עינים, כמה בשרנו נכספה נפשנו לאמנו אשר הרתנו וילדתנו, וגדלתנו, ואיננה, כי לקחה אלקים לגנזי מרומי מעל, ואנו בתחתיות בוכים ונאנחים על הפרדה ממנו, ואם מים רבים כבירים, נחלים שוטפים, יזלו עפעפינו בלי חשך, לא תשוב אלינו, ולמי אוי, ולמי אבוי יותר מאבינו מורנו נ"י כי אבדה אשת נעוריו אשר אהבתהו, והחזיקתהו בהגיון תורה ובמחקר חכמה בכלכלה גויתו, אם דאגה באתהו, ויאמר אין דעתי צלולה היום עשות דבר יום ביומו כתמול שלשום מפני מרודי זו שדוני היא בענות חן שפתותיה ובמתק נעימות לשונה חיש מהר העבירה תוגתו מקרבו, נהפכה העצבות לששון, ומחשבתו הסבוכה ברעיונים שונים היתה ברורה ורחבה, ויפה אמרו חז"ל בברכות דף נ"ח ע"ב: „שלשה מרחיבין דעתו של אדם, ואשה נאה בתוכם" ואיך התהדרה והתפארה היות אשת אדם גדול בישראל, אשר נודע שם תהלתו עד קצוי ארץ וים רחוקים בדעתה להוקיר ערכו הרם, על כן יפה אמרו בשבועות דף ל, ע"א, „אשת חבר הרי היא כחבר" כי כל מגמת נפשה היתה להגדיל תורה ולהאדירה ע"י בעלה, ויגעה ועמלה בזעת אפיה בכל מאמצי כחה לקנות לה חלק ונחלה בתורתו, כמאמרם ז"ל בברכות דף י"ז ע"א „נשים במאי זכיין, וכו' ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן" וכן בכתובות ס"ב ע"א נשותיהן של ת"ח שמנדדות שינה מעיניהן בעולם הזה וכו' על כן יפה אמרו ז"ל בקוצר אמרים בסנהדרין דף כ"ב ע"ב, שאין אשה מתה אלא לבעלה, שנאמר ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל. ואבינו מורנו עם המקונן יקונן: „הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי" וכל דבר שפתים אך למותר.

אבל לא נגרע אנחנו, בניה ובנותיה, באבל כבד ובמספד מר, על אבדן מחמד עינינו, אמנו מורתנו ע"ה, יהמו יחמרו קרבינו כסיר נפוח, נדהם לבנו מפני גודל הכאב ועוצם העצב אשר לא יתננו השב רוחנו, ברוב שרעפינו געלה נפשנו בתבל יושבי בה, שאונם והמונם כקוץ מכאיב לנו, והמולת בני אדם בשוקים ורחובות על אפנו וחמתנו, כי כן דרך מתאונן ומקונן לאמר בלבו, אני נפוגותי ונדכיתי עד מאד ואין איש מתערב בצערי כי אם כל אחד יפן למעשיהו ולעסקיו, אבל מי יוכל לעצור בעד מרוצת גלגל עולם ומלואו אשר סובב הולך ולא יעמוד וינוח למען יחיד גלמוד, כאשר קצף בלדד השוחי על איוב, לענ"ד, ויאמר: „טורף נפשו באפו, הלמענך תעזב ארץ, ויעתק צור ממקומו" כי איוב אמר: „רוחי חבלה וכו' קברים לי" נראה לענ"ד

לפרשו, מת בעדי כל הטבע קברים לי, כמתים נחשבים בעיני עליזי ארץ והתרגשות בני ארם עלי אדמה „לילה ליום ישימו, אור קרוב מפני חושך" איך מאור יום יהי מתוק לעיני, וענהו בלדה, הנברא עולם רק בשבילך? ואם גם בעותי אלקים ערוכים נגדך ושמוך מטרה לחיצי עברתם כאשר דברת, אף תכון תבל, בל תמוט בעבורך, הישן בין ערים, כן אנו לא נמצא מרגוע לנפשנו מיום נפלה עטרת ראשנו, כי מה עזה כאהבת אם לבניה, שכינה מה אומרת: „כאיש אשר אמו תנחמנו, כן אנכי אנחמכם." „התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה" „אם הבנים שמחה" „ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" [האב ישמח, והאם תשמח וגם תגל]. „אשרי יולדתו" כי האם, חבלי יולדה באו לה, המליטה בן או בת, אחרי כי סבלה ציריה, ואם הולכים בדרך ישר לרצונה, שמחה כפרי בטנה אשר לן בין שדיה רחם ורחם ממקור אחד יצאו, ואם תוחלתה נכזבה, או יגוע פרי בטנה אשר חבקתהו, טפחתהו ורבתהו איך יגדל כאבה ויגבר יגונה, לכן פתח האי ספרנא כי נח נפשיה דר׳ זירא „ארץ שנער הרה וילדה" וכו׳ [מועד קטן כ"ז ע"ב] אחז במליצת הריון ולידה יען אהבת אם ליוצאי חלציה על כל נשגבה, וכן אמר שלמה „בעטרה שעטרה לו אמו" ואיתא עליה במדרש שה"ש רבה ובמדרש „פקודי" רבה: „אמר ר׳ יוחנן, שאל ר׳ שמעון בן יוחאי את ר׳ אלעזר ברבי יוסי, אמר לו, אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו, אמר לו הן אמר לו האיך, אמר לו למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי, והיה קורא אותה בתי, ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותי, ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אמי" חבה יתרה נטועה ושתולה בלב בנים לאמם ומה גם בלבה לבניה, ואיוב וירמיה בראותם כי לצרה נולדו צוחו מר וזעקו מדוע יצאנו מרחם אמנו, למה היניקתנו, הלא טוב לנו להשכח בארץ הנשיה, כי קצנו בחיינו. עינינו רואות, כי נפשות בנים ונפשות האם קשורות אשה באחותה מושלבות כתאומי צביה ולא תתפרדנה לנצח, ואיך ננחם אחרי מות אמנו אשר בעפרה התאבקנו, וכל דבריה כפנינים יקרו בעינינו והיא גם היא אהבתנו אהבה נפלאה עדי היתה כל מטרתה, כל ישעה וכל חפצה לשמחנו ולשוש עלינו, איך נמצא מרגוע לנפשנו האומללה בזכרנו, כי לא נוסיף עוד לראותה בעולם הזה? סורי מעלי תמונת זלעפה, אימת צלמות, פן תדבקני הרעה ומתי, כי לבי יחיל בקרבי ורעדה תאחזני בהעלותי על לבי כי אמת נכון הדבר, רחקה מעלי אמי הלאה ואיננה!

מאסתי תלונות תמרורים אלה! לכו נא אחי ואחיותי שמעו לי, התיגעו לגרש תוגה מלבבם, ועצב ויגון מקרבכם, מחו אתי יחד דמעות עיניכם, הרגעו, [...]רעו, „ה׳ הוא „האלקים" בטחו באל אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש, הרפו, כי

רחום הוא וחנון ומרחם ברגזו, אם חמתו תבער כאש לוהט חיש מהר יורה טובו יקר ונעים כשמש צדקה ורחמים לו תלבושה, התבוננו דברי הפייטן בשבת שני לאחר פסח:

„הֵן כָּל אֱלֹהַּ אִם מָשְׁלוּ בִי, מִמְּךָ אֱלֹהַי לֹא נוֹאַשׁ לִבִּי, יַעַן כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי אָבִי, תָּשׁוּב תְּרַחֵם וְתִרְפָּא כְּאֵבִי."

ותציגו לעומתם את דברי אבינו המרומם נ"י בספרו הנחמד „נוזלים מן לבנון" ולנצח יהיו חרותים על לוח לבכם לזכרון ולנחמה שלמה על מות אמנו היקרה ע"ה. ואלה הם דברי אבינו מורנו נ"י.

אֱנוֹשׁ עֲלֵי אֱנוֹשׁ כִּי יִנְחַל כַּעַשׂ,
בְּשֶׁצֶף קֶצֶף לֹא יַחֲמוֹל, נָקָם יַעַשׂ,
חֲמָתוֹ תִּבְעַר בּוֹ כְּאֵשׁ צָרֶבֶת;
לֹא כֵן אֱלֹהֵי עוֹלָם, יוֹשֵׁב שָׁמַיִם,
בְּרֹגֶז יִזְכֹּר רַחֵם אֶרֶךְ אַפַּיִם,
בְּסַעֲרַת חֲמָתוֹ רוּחַ נַחַת נִשְׁבֶּת.

את הדברים האלה שימו נא על לבבכם, מריקים מעליהם זהב האמת, הם יורונו כי צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, אך טוב והסד בעד איש אם יוכיחנו, ומה נתאונן מה נאמר ומה נדבר, הלא מאת „ה'" הטוב, בדמות „אלקים," יצתה הגזרה, ודבר המלך, מלכו של עולם, אין להשיב, אך לטובתנו בא ליסרנו ולנסותנו בשבט משפטיו, אך נחפשה דרכינו ונחקורה אם בעונינו פנה הודנו, ומדוע נתעבר בעליון אשר יסרנו מפני רוע מעללינו, כמאמר החכם „אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו" ורמוזא הוא באורייתא לפי התלמוד תענית דף ט' ע"א, כאמור אחי יוסף בלבם „מה זאת עשה אלהים לנו" אולם יהודה אמר, „מה נאמר לאדוני וכו' האלהים מצא את עון עבדיך" ויפה מצא אאמו"ר נ"י כבר רעיוננו הלזה בדברי אליהוא: „אשא דעי למרחוק, ולפועלי אתן צדק" (איוב ל"ו, ג') כלומר, אם יתור, יחקור, יתחקה וידרוש איש אחר מעשיו בימים עברו, יפשפש במעשיו, ויחפש באמתחתו, וימצא עון אשר חטא, אז יצדיק יוצרו, בשלחו לו עונש פשעיו, ויאמר כי ה' הוגהו על רוב פשעיו.

לכן נעצור בעד יללה וקינה, תורת חיים תשעשענו בעניינו כי היא משיבת נפשנו, אבל נישרה דרכינו ונתקן אשר עוו חטאינו בחיי אמנו המהוללה ע"ה, נלכה בעקבותיה, נדבק במעלותיה ומדותיה הרוממות ומפוארות, ובמה נוכל לקיים כבוד אם אחר טותה אם לא בתשובה ומעשים טובים, בלמוד תורה ובהשתפכות נפש בעבודה

הבורא י״ת, זו תפלה, נזכה את נשמתה הטהורה והברה כחמה, ובכל מעשינו נשוה פניה גרנו, כאילו שאלנוה פה אל פה כדת מה לעשות, והקשבנו לעצתה אשר יסודתה על צדק ווישר הטבעה, ונדעה אם לעשות או לחדול, ואם גם תמונתה אין אנו רואים רוחה מרחפת למולנו כל ימי חיינו ואהבתנו אותה מצאה קן בל ימוש סלה מכליותינו, הלא יודעים אנחנו איך לה קשתה הפרידה ממנו בראותה יום אחרון כי בא, כי אמרה בלבבה לראות עוד בשמחות נין ונכד, ובברכותיהם, על כן כל עוד בנו רוח אפינו יצ״ץ תואר פניה למולנו, ותוכחת מוסר השכל אשר הביעו שפתותיה לנו בנחת ובנעימה, לא נשא הרוח בכנפיו ביום מותה, אך חקוקה היא בתוך רוחנו, עד בא קצנו, — בהתקדש לילי שבתות ומועדי קודש נספרה תהלתה, איך הכינה בלב שמח ובתבונת כפיה מאכל ומשקה כל יום הששי, ויהי הערב בא ועלטה היה עטתה בגדי הדר ויופי, ערוך השולחן, צפה הצפית, ואורות אשר הדליקה בחדוה נהדרה הבריקו כאבני נזר מתנוססות, ואיך הצהירו פניה בהגיע נשף השקה זה בתתה תודה לאל על כי הושיע לה חסדו לבצע מעשה שבת ויו״ט, אמת, מה נהדר היה המראה הזה, עתה בעוה״ר כל חושך טמון לצפוניו, גם כי יגה שביב מנורות המלאות זיו ומפיקות נגה; על כן נחמד תחלת דברי „המגן אברהם“ סימן רע״ד: „טוב לנשק ידי אמו בליל שבת“ כי ידה עשתה, הכינה ופעלה כל צרכי שבת. לכן טוב לנשקה, לתת לה מפרי ידיה ואולי נתקנה לכבודה פרשת „אשת חיל“ לנגנה בלילי שבת, המקובלים מוצאים בה רמז לקבל שפע שכינה ואורייתא הנמשלות לאשה, בפרט במשלי שלמה, אבל אפשר שגם לכבוד האשה המכינה כל לשבת, נתקנה, והלא האשה ג״כ בשם שכינה מכונה כדאמרינן בקדושין דף ל״א ע״ב: רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאימיה, אמר איקום מקמיה שכינה דאתיא“ לכן אין משיבין על הדרוש אם יש קצת אופן לתקן זמירת „אשת חיל“ לכבוד בעלת הבית המתקנת ומכנת צרכי שבת. וערכו לי דברי הגמרא בשבת דף כ״ה ע״ב: ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה, מאי ותזנח משלום נפשי, אמר ר׳ אבהו זו הדלקת נר בשבת, נשיתי טובה ר׳ אבא אמר זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים עכ״ל, הדלקת נר והצעת מטה שתיהן מעשי אשה מקושטת לכבוד שבת, לכן נראה לענ״ד דכל הדברים הללו מרמזים על שבת, ולמי שאת ויתרון? לאשה צדקת וצנועה המכבדת את השבת בהדלקת נר, בהצעת מטה, בחלוף שמלות, וכו׳, לכן נאחז מעשה אמנו בידינו להוקיר כבוד שבתות וימים טובים בכבוד גדול, מאד נעלה, ובכל מצוות ופקודי השי״ת נעשה כמתכנתה, ובלכתנו בדרכיה, תחי אמנו לנצח בקרבנו. ולא מתה, אך נעלמה היא מעינינו, והיא צופיה הליכות ביתה בחזון גבוה.

ובכן הקרבתי עטי על מזבח אהבתי לאמי מורתי ע״ה, בבואי במגלת ספר כתובים בו קצות דרכיה, למען הקים לה שם עולם וזכרון נצח, וידעו בנינו אשר יקומו מאחרינו לרומם ולשגב את מקור מחצבתם, ואני, „במבליגיתי עלי יגון״ רחב לי מעט במצר נפשי.

אמי היקרה! בפרדס חסידות וצדקניות תנוחי יגיעת כח, עיפה מעמל מלאכתך שם תרגעי ותנפשי, כי לא באת אל המנוחה עד בא שמשך, לא נחת, לא שלום, ולא שקטה, לא טמנת ידיך בצלחת, אך בזעת אפיך הכינות כל צרכי* ביתך, ואם נלאת נשוא, חגרת בעוז מתניך ותאמצי זרועותיך, עד אמר אל, את יגיע כפיך ראיתי, עד פה תבואי ולא תוסיפי לעמול תחת השמש, רב לך שבת בעמק הבכא, קומי צאי מארץ עבודה, לגבהי מרומים עלי, שם תמצאי מנוח, וזאת המרגעה מתוקה במקום כלו שבת ומנוחה. — ממרומיך תשגיחי נא עלינו, בניך ובנותיך, באהבה רבה, התחנני נא עבור אחי ואחותי, נשיהם ובעליהן, וצאצאיהם, לטוב להם כל הימים, ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה, זכרונך נעלה על ראש שמחתנו, וגם את תעלזי ותרנני בעת שמחותינו ברום שבתך, עמדי נא, התיצבי נא לפני הדום כסא בבקשה, ותתפללי עבור אבינו מורנו, למען יאריך ימים ברוב עוז ואונים עד שנים מאה מאושר ושלאנן, מתענג מברכות נין ונכד, צדיק כתמר יפרח, ינוב בשיבה רעננה ולא ידע מכאוב, אך נחת ושלוה יגורו בנוה צדקו, ואת תתלונני בצל שדי עד יבא יום הגדול האמוץ לעורר מרדם ישנים, אז תשמענה אזניך קול מבשר, מבשר ואומר:

„קומי אורי, כי בא אורך, שאי סביב עיניך וראי בניך נקבצו, באו לך.״

---

*כך במקרא מלין לפין צורך, בד״ה ב׳ ב׳ ט״ו „ככל צרכך.״

Druck von Hermann Engel in Posen.